

IDENTITET IZ-MEĐU

Pitanje identiteta obično dospeva u prvi plan kada se identitet gubi ili kada njegovo postojanje i značenje postane nejasno. Veliki potresi u društvu, pogotovu traumatična iskustva, dovode do neophodnosti redefinisanja identiteta određene zajednice i njenih institucija. Međutim, iako neophodna i (u istorijskom i društveno-političkom kontekstu) krajnje utilitarna, sama zamisao o postojanju jednog određenog originalnog i jedinstvenog identiteta države, nacije ili društva je u velikoj meri sporna, ako ne i apsurdna. Ukoliko se želi dosledno sprovesti u delo, ona je unapred osuđena na zapadanje u stereotipe ili totalitarizam.

Pošto ovo važi za svako društvo, važi i za Srbiju koja se, istina, u 20. veku susretala sa iskušenjima koja prevazilaze iskušenja mnogih drugih zemalja. U Srbiji je moderna agit-prop „odbrana“ (specifično srpkog, nacionalnog, metafizičkog) identiteta uglavnom završavala u posve nekritičnoj mitologizaciji pojedinih istorijskih perioda, odnosno u potpunoj negaciji nekih drugih (nepoželjnih) sekvenci istorije naroda i države. To vodi u, do krajnosti banalno, „čišćenje“ istorije prema kriterijumu „poželjnih“ („pravih srpskih“) i „nepoželjnih“ („nesrpskih“, „izdajničkih“) narativa. Iako su razlozi za ovakav odnos prema istoriji dobrim delom ukorenjeni u neznanju i/ili zloupotrebi određenih narativa, oni imaju i drugu dimenziju – pitanje identiteta, koje se manifestuje u potrebi da postoji jasna, racionalizovana granica između „nas“ i „njih“, pošto ta granica sama po sebi nije jasna ili pak uopšte i ne postoji. Identitet postaje stvar „invencije“, konstruisanja narativa prema određenom ideološkom, utilitarno-političkom kriterijumu.

Pitanje šta jeste *moj* ili *naš* identitet jeste i posledica napuštanja (iz bilo kog razloga) prethodnog identiteta kako bi se on zamenio novim. Ovaj proces *tranzicije* identiteta nazivam „identitetom iz-među“. Jedan identitet je izgubljen, drugi još nije zadobijen. I dok je ova situacija ponekad plodonosna na ličnom planu, ona izaziva strašnu frustraciju na kolektivnom planu.

Ona je u vezi i sa pitanjem vrednosti koje oblikuju određenu društvenu realnost kao i sa najopštijim društvenim okvirom koji daje (prividni) *smisao* delovanju i postojanju unutar jednog kolektiva. Zbog toga taj identitet nazivam identitetom „iz-među“ (in-between) čime potenciram poreklo tog identiteta. On se, naime, uglavnom razvija iz „međe“ tj. granice prema drugome. A granice koje mogu poslužiti kao tlo za razvoj ovog identiteta su mnogobrojne. One variraju od geografskih, političkih, do jezičkih, kulturnih, verskih, nacionalnih, psiholoških ili ideoloških. Međa, granica, postaje okvir nastanka i razvoja identiteta, i time nužno nosi sa sobom određeni ksenofobni karakter, ali i mogućnost prevazilaženja granice kao mesta razdvajanja zarad shvatanja granice kao mesta kontakta, povezanosti entiteta između kojih se granica nalazi.

Sa druge strane, prethodni osvrt na problem identiteta ne znači da je pojam identiteta u potpunosti nemoguće aplicirati na bilo koji kolektiv. Ko se još nije uverio u nemačku sistematičnost, američku površnost ili kvalitet balkanske kuhinje? Problem se sastoji u *ekskluzivističkom* (koje bih nazvao i *iluzionističkom* a najčešće i totalitarnom) shvatanju identiteta kome je, kao alternativu, moguće suprotstaviti i *inkluzionistički* model. Srbija je dobar primer na kome se ovo pitanje može analizirati.

Bilo kakav pokušaj da se sintetiše jedan „organski“ ekskluzivni i ontološki (u ovom slučaju srpski) indentitet i kultura, koji su tako specifični da se ne mogu dovesti u vezu sa bilo čim drugim, završava u stereotipu, mitomaniji, laži i despotizmu koji ovakav narativ koristi kao izvor ili legitimaciju svoje moći.

Inkluzionističkim pristupom identitetu, naprotiv, moguće je sagledati sve različite, nekad i kontradiktorne, slojeve nasleđa koji čine sastavni deo identiteta i kulture određenog prostora. Ukoliko se pitanje današnjeg identiteta Srbije postavi u ovaj kontekst, razlika u odnosu na ekskluzivistički pristup postaje veoma uočljiva. Identitet Srbije transformiše se sam po sebi

u jedan „evropski“ identitet u smislu da odražava „jedinstvo različitosti“ kroz praktično čitavu istoriju. Da se ova teza dokaže dovoljno je pogledati srednjovekovnu Srbiju koja je „specifično svoju“ kulturnu produkciju i identitet ostvarila spajajući elemente istoka i zapada (npr. jedinstvenim „Raškim stilom“ koji izranja iz kombinacije vizantijske i romaničke arhitekture). Prvi srpski kralj biva krunisan papskom krunom, ali vera ostaje većinski pravoslavna. Moderni državni simboli Srbije (poput zastave i grba) takođe ne poseduju niti jedan „originalni“ i „specifično srpski“ element (orao je modifikovani vizantijski orao, „četiri (ćirilična) slova s“ su zapravo stilizovana početna slova mota dinastije Paleologa „Βασιλεὺς Βασιλευων Βασιλευων Βασιλευσιν“ tj. „Car careva vlada nad carevima“, boje zastave su panslovenske, itd), ali se njihova specifičnost sastoji upravo u jedinstvenom spoju različitih uticaja, kultura i tradicija koji se prepliću na prostorima na kojima Srbi žive već oko 1500 godina. Svi ti slojevi i kulturna nasleđa, počev od praistorijskih i antičkih civilizacija (kada je ovaj prostor, po rečima prof. Srejovića bio „kulturna prestonica sveta“), preko srednjovekovnih (slovenskih), turskih, austrijskih i nemačkih uticaja, do modernih monarhističkih i komunističkih, i evropejsko-globalističkih ideologija, *jesu* naša kultura i identitet.

Ako se na savremeni srpski identitet gleda iz ove perspektive, onda se on od „ugroženog“, zatvorenog i ksenofobnog transformiše u bogatu riznicu koja ljude na ovom prostoru, njihov identitet i kulturu svrstava u red značajnih svetskih kulturnih činilaca. Taj identitet onda nije u opasnosti da se izgubi, niti je za njegovo potvrđivanje ili „odbranu“ potrebna mitologizacija i artifičijelno konstruisanje parcijalnih i virtuelnih identiteta. Njegovo bogatstvo i trajnost su očigledni. I ne samo to, njegovo postojanje postaje mogući doprinos i putokaz evropskom identitetu koji je, budući takođe nejasan, još uvek u fazi artikulacije i racionalizacije.

U zaključku ovog kratkog teksta iskoristio bih priliku da se zahvalim organizatorima i realizatorima letnje akademije (*Bez*)granični identiteti (2008) što

su aktuelizovali temu identiteta Srbije danas i njegove percepcije „iznutra“ i „spolja“. Zainteresovanost koju su učesnici projekta iskazali, kao i samo njihovo odazivanje pozivu da učestvuju u Akademiji svedoči o uspehu inicijative. Po mom mišljenju, Akademiju 2008. i ovu publikaciju ne bi trebalo shvatiti kao zaključak jednog projekta već pre kao otvaranje pitanja čije će dalje diskutovanje uslediti.

Davor Džalto je docent istorije i teorije umetnosti na Univerzitetu u Nišu. Doktorirao je na Albert-Ludvig Univerzitetu (Albert-Ludwigs Universität) u Frajburgu, Nemačka. Među glavne oblasti njegovog istraživanja spadaju: ljudska kreativnost u teologiji i umetnostima, koncept "umetnosti" kao modernog konstrukta, umetnost u eri globalizacije. Kao umetnik radi u različitim medijima, uključujući video umetnost, performans, slikarstvo i skulpturu. Davor Džalto je bio jedan od predavača na Međunarodnoj letnjoj akademiji (*Bezgranični identiteti*).